

sveta (kosmos) nije bio potreban nikakav demijurg, već da je ovaj, takav kakav je, postojao odvajkada zahvaljujući većito živoj vatri; sem što primećuje da sintagma »večno-živa Vatra« (pyr aei-zoon) u sebi nosi religiozni prizvuk, Marković i ovde želi da koriguje Aristotelovu interpretaciju, jer smatra da se iza »vatre koja se s merom pali i s merom gasi«, ne krije nikakav vremenski period nakon kojeg u vatri nestaje ceo svet (ekpyrosis), već samo »određena mera promene«, proces koji se u izvesnoj meri neprestano ponavlja. Marković sasvim razložno pokazuje da je Aristotelova interpretacija svoj razlog nalazila u filozofovoj želji da sve svoje prethodnike na izvestan način približi svome učenju.

Najzad, na kraju, treba nešto reći i o onome što Miroslav Marković naziva Heraklitovim »prosvetiteljstvom«. Upotrebljava se čak i termin »propaganda« kada se govori o načinu na koji Heraklit iznosi svoje učenje. U odgovoru na ovo, možda treba početi od osećanja o postojanju paralele, u ovom smislu, između Heraklita i Ničea (Zaratustre)! Možda bi se to savremenom terminologijom moglo nazvati sado-mazohističkim odnosom prema »ljudima«. Između cinizma i želje da im se »pomogne«. Ne može se poreći da su Heraklitovi fragmenti intonirani tako da računaju s onima kojima govore, pa možda i da će nešto od onoga u njima dopreti do njihovog uspanog bića. S druge strane, u »programskim« fragmentima 1 i 23 nedvosmisleno je izraženo uverenje o nesposobnosti »ljudi« da dosegnu »logosno«, »opšte«, da prime »znak« koji im daje Heraklit, ne veravajući i ne ubeđujući, nego samo saopštavajući ono do čega je stigao. Marković 'gnomu' (gnome) naziva narodnom izrekom i smatra da Heraklitovi aforizmi imaju takav karakter. No, šta ćemo tada s njihovom nejasnošću, povezanom s apodiktičnošću? Šta sa svešću da je on sam poput Apolona u Delfima, koji niti šta kazuje, niti šta skriva, nego samo daje znake (fr. 14 – Dils, fr. 93)? Čini nam se izvesnim da je u ovom pogledu u knjizi prisutno 'učištanje' našeg shvatanja prosvetiteljstva i humanizma u fragmente i učenje Efežana, kao i nekritičko pripisivanje Heraklitu zablude o nekakvoj koristi filozofije, odnosno shvatanja logosa, za svakodnevni život »ljudi«.

Sam Miroslav Marković ovu svoju knjigu naziva »skromnom«, a nama se čini da je ona otprilike i trebala da bude takva kakva je, zbog konstatacije da je jugoslovenski čitalac bio nepripremljen za novu sliku Heraklita, do koje se u poslednjim vremenima došlo. U svakom slučaju, naredna knjiga o Heraklitu, koja se bude pojavila kod nas, moraće imati u vidu sve dobre osobine Markovićeve knjige.

Grupa autora: ANTROPOLOGIJA ŽENE,

»Prosveta«, Beograd, 1983.
Privedile Žarana Papić i Lidija Sklevicky,

preveo Branko Vučićević.

Piše: Zoja Karanović

Položaj žene, njena iskustva i sudbina u kulturi, donedavno su bile problemi kojima se antropologija nije ozbiljnije bavila. Žena je sagledavana pre svega kao drugi, a njena različitost kao hendikep, prirodan i ahistoričan. Do preispitivanja ovog globalnog stava došlo je sa pokretom za oslobođenje žena, koji se javlja kao reakcija na svojevrstan »kolonijalistički« pristup određenim marginalnim društvenim grupacijama, ovde posebno ženama. Na neka pitanja socijalne antropologije počinje se gledati drugačije; specijalno na problem seksizma, odnosno segregaciju po polu. Nasuprot klasičnoj antropologiji, uspostavlja se antropologija žene. Knjiga sa istim naslovom obuhvata niz radova američkih istraživača žena o ovoj temi. Nastala je kao rezultat napora priređivača da se našoj publici predstavite ideje njenog tzv. prvog talasa.

Datim tekstovima pokreće se nekoliko ključnih pitanja za razumevanje položaja i prirode žene, bez kojih se dalje rešavanje odnosa u društvu ne može zamisliti. Ona obuhvataju probleme uslovljenosti i konkretne manifestacije podređenosti žena, kao i

traganje za mogućnostima prevazilaženja postojećeg ustrojstva.

Kako se klasična antropologija premalo bavila ženom, ovoj drugoj polovini ljudskog roda potrebno je posvetiti posebnu pažnju. Istovremeno je neophodno preispitati dosadašnje stavove o njoj, pošto je muškarac donedavno bio jedini koji je imao uvida u život »primitivnih«, pa ga je on jedini i opisivao. Muškarac taj svet, međutim, posmatra iz svoje kulture, odnosno perspektive političke moći i prevučenosti tehnologije za domoroca. Zato on često ne uvida neke suštinske razlike u organizaciji kultura, kao što su postojanje egalitarnih zajednica, ili mogućnost da žene i muškarci žive odvojeno, ili da pri tom u društvenoj hijerarhiji zauzimaju potpuno ravnopravne položaje. Ova odvojenost je antropologiju, muškarcu, strancu, često onemogućavala bilo kakav stvarni uvid u život žene. Zato su njegovi stavovi o postavljenom problemu obavezno ostajali parcijalni. Svojim radom žene-antropolozi omogućuju uvid u neke domene koji su klasičnoj antropologiji bili potpuno nepoznati, dok perspektivom ugnjetenih one otvaraju prostore za pravilnije sagledavanje postojećih. To pokazuju i neka istraživanja obuhvaćena ovom knjigom, kao što su radovi Elinor Likok (Eleonar Leacoc), Suzen Harding (Susan Harding) i tekst koji je nastao u rezultatu zajedničkih istraživanja Rubi Rorlih-Livit, Barbare Sajks i Elizabet Vederford (Ruby Rohrlieh-Leavitt, B. Sykes, Elisabeth Weatherford). Njima se potvrđuje univerzalna podređenost žene. Mada se pokazuje da ona nije tako drastična kakvom su je videli antropolozi muškarci. A uvid u fenomen ženskosti obogaćuje je novim detaljima.

Društvena inferiornost žene tumači se i održava u raznim kulturama na različite načine. Na neke od njih ukazuju radovi Džoun Bemberdžer (Joan Bemberger) i Bridžit O'Lafilin (Bridžit O'Laughlin), koji se nalaze u ovoj knjizi. U istraživanjima Dž. Bemberdžer, koja su obavljena u različitim oblicima Južne Amerike, tumači se značenje određenih mitova koji govore o vladavini žena u prošlosti. Pošto mitovi u osnovi održavaju deo kolektivnog iskustva, to muškarci, kako autor misli, optužujući žene da su nekada davno nepravedno vladale, pa su im stoga preuzeli vlast, u ovim pričama nalaze izgovor za svoje ponašanje. Mit se tako iskazuje kao društvena povelja koja opravdava moć jednih nad drugima, i ujedno opominje na to da žene ne umeju da vladaju.

Tabu jedenja piletine i kozjeg mesa u nekim zajednicama Afrike rezultat je slične društvene intervencije, koja takođe odražava predrasudu o inferiornosti žena. Istraživanjima B. O'Lafilin, u Antropologiji žena, tumači se značenje pomenute zabrane u kontekstu određenih društvenih odnosa, kroz koje se ostvaruje prevlast muškaraca. Ona se realizuje kroz kontrolu nad ranom snagom (žene i deca) i sredstvima za proizvodnju. Kontrola nad ženama uspostavlja se prevashodno u procesu njihove razmene, mehanizmom bračnih transakcija. U njoj pojednako kao žene učestvuju i životinje (pilici). Na ovaj način uspostavlja se strukturalna istovetnost i metaforična sličnost između životinja i žena. Zabrana se ostvaruje na principu: nije dozvoljeno jesti isto. Tako se ukazuje na proces u kojem se kroz tabu jedenja održava status quo, ali i više od toga: »kako se »prirodna podela rada« društveno i ideološki proširuje u odnose polne neravnopravnosti« (326). Jasna je potreba sličnih analiza na primerima različitih kultura. Posebno zato što gledište o biološkim determinantama podređenosti pola još uvek nije odbačeno. O tome se posebno govori u uvodnom tekstu knjige, autora Ernestine Fridl (E. Friedl).

Širu platformu za pomenute analize postavila je Gejli Rubin (Gayle Rubin) u svojim tumačenjima Levi-Strosove »Osnovne strukture sredstva« i nekih zanemarenih implikacija psihoanalize. Levi-Stros je, kako smatra G. Rubin, objasnio mehanizam pomoću kojega određeni društveni aparat transformiše bića ženskog roda u sirovine i dalje od njih oblikuje pripitomljene žene kao proizvode. Suština sistema sredstva, kako on smatra, počiva na razmeni žena između muškaraca. Kako su u toj transakciji žene objekti manipulisanja, to omogućuje da nad njima muškarci ostvaruju moć. Ova pojava polnog ugnjetavanja uslovljena je, dakle, događajima unutar društvenog sistema, a ne biologijom. Iz sistema sredstva proističu neki opšti zakoni organizacije ljudske polnosti – tabu rodoskrvuća, obavezna heteroseksualnost i asimetrična podela polova, pri čemu se ženska polnost spušta. Levi-Stros, mada opisuje sistem srodstva, ne

objašnjava i mehanizme njihovog obnavljanja i posledice koje on izaziva. Po tumačenju G. Rubin, psihoanaliza daje odgovore na ovo važno pitanje. Ona opisuje dejstvo pravila polnosti na pojedinca, odnosno mehanizme kojima se polovi dele i deformišu. U sklopu takvih viđenja, »srodstvo je aktualizacija biološke polnosti na društvenoj razini; psihoanaliza opisuje preobražaj biološke polnosti pojedinca tokom usvajanja kulture« (127). Stvaranje »ženskosti« u tom procesu, iz perspektive G. Rubin, prema Frojdrovim primerima, jeste opis svih brutalnosti kojima se jedna skupina, prilikom svoje socijalizacije, »priprema da živi s vlastitim ugnjetavanjem«. Ova činjenica, kako autor teksta upozorava, upućuje na potrebu reorganizacije područja pola i roda, odnosno na temeljno razrešenje krize kulture.

Mehanizme koji ženu dovode u podređeni položaj nastojali su još ranije da opišu neki istraživači muškarci. Tako je Engels prirodno ugnjetenosti žene objašnjavao iz prvobitne podele rada po polovima, na taj način uspostavljajući uzročnu vezu između podređenosti žene i pojave eksploatorskih klasnih odnosa, mada se ta uzročnost, kako pokazuje En Lejn (Ann Lane) u tekstu ove knjige nikako ne da dokazati. Istovremeno, žene-antropolozi ne prihvataju tezu po kojoj je u procesu podele rada lov (muški posao) omogućio pojavu kulture, a ženu, koja se nalazila izvan njegovog konteksta, potisnuo u njene marginalne prostore. Ipak je činjenica da žena u tim prostorima egzistira. Temeljnu logiku na kojoj počiva pretpostavka o manjoj vrednosti žene pokušava da otkrije Šeri Ortner (Cherry Ortner) u jednom od tekstova ove knjige. Ona ukazuje na društvene i kulturne mehanizme koji tu logiku stvaraju, prevashodno polistovećivanjem i simboličkim povezivanjem žene sa prirodom. Pošto projekat kulture ide u suprotnom pravcu, prevazilaženju i potčinjavanju prirode, to se, razumljivo, žena pokazuje kao manje vredna. Cela shema je međutim, kako autorka pokazuje, samo konstrukcija.

Na kraju se ispitivanjima Šerli Ardner (Shirley Ardner) uspostavlja paralela između nekih pokreta kamerunskih žena i borbe za emancipaciju na Zapadu. Oni su, kako se misli, različita ispoljavanja jedne iste težnje za poštovanjem polnosti, ne samo u najužem smislu, već i jednog opštijeg modela ženskosti, čije je priznavanje neophodno za oslobađanje određenih snaga i nezavisnosti. U tom smislu, feminizam i nije ništa drugo nego formulisanje odgovora na pitanje šta znači biti žena. Teško je poverovati da se iko slobodouman sa ovako postavljenim problemom ne bi složio.

Ostaje još da se sagledaju osnovni postulati Antropologije žene. Žena u svetu koji poznajemo podređeno je biće. Uzroci te podređenosti još su uvek nedovoljno ispitani. Radovi u ovoj knjizi upućuju na određene puteve istraživanja. Žena jedino zajedno sa muškarcem može težiti prevazilaženju ovakve situacije. U tom cilju potrebno je da se oslobodi predrasuda koje o njoj kao o biću postoje. Ujedno je neophodno da nastavi traganje za sopstvenim identitetom, bez obzira na to čime će ono rezultirati, identifikacijom njenih suština sa muškim, ili definisanjem jednog novog modela »ženskosti«. Antropologija žene u tom kontekstu nije pokušaj uspostavljanja jedne nove nauke, koja bi žensko biće posmatrala izdvojeno iz opšteljudskog, nego intencija trenutka, da se na određene, do sada nevidljive probleme baci nešto svetlosti.

AKTUELNA PITANJA NAŠE JEZIČKE KULTURE, »Prosvetni pregled«, Beograd, 1983.

Piše: Dunja Jutronic-Tihomirović

Knjiga »Aktuelna pitanja naše jezičke kulture« predstavlja zbornik radova sa savjetovanja o jeziku koje je održano u travnju 1982. na jezičko-knjževnoj tribini biblioteke »Petar Kočić.« Sastoji se od tri dijela: 1. Izlaganja o jeziku, gdje prvenstveno prevladavaju teme o jezičkoj standardizaciji, tj. jezičkoj normi u hrvatskosrpskom jeziku, o tuđicama u našem jeziku, zatim slijede teme o raznim vidovima krize našeg jezika. Nekoliko članaka posvećeno je problemima prevodilaštva, govorno-jezičkim poremećajima i pitanjima govora kod djece; 2. Slijedeći dio knjige sačinjavaju referati s »okruglog